

3 KRONIKA²⁰²² 70

IZ ZGODOVINE LJUTOMERA

70
2022

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine
Ljutomera

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2022, letnik 70, številka 3 – Iz zgodovine Ljutomera

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

20. oktobra 2022

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič, Jasmina Muhič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke so finančno podprli tudi:

Občina Ljutomer, Cleangrad, Krim, Filipič Srečko Transport, Teleing gradnje,

Avto Rajh, Makoter d. o. o. in M-Energetika.

ZRC SAZU
Zgodovinski inštitut
Milka Kosa

FILIPČ SREČKO
transport d.o.o.

TELEING
GRADNJE d.o.o.

CLEANGRAD

MAKOTER d.o.o.

m-energetika
energija za našo prihodnost

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

420 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Vladimir Potočnik: Ljutomer, olje na platno (oil painting), 2011, 100 x 150 cm (RKD 264, inv. št. 193)

Na zadnji strani/ Back cover: Grb Ljutomera / Coat of Arms of Ljutomer (RKD Občine Ljutomer, evid. list 251).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Ljutomer)(082)

IZ zgodovine Ljutomera / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. - Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2022. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 70, št. 3)

ISBN 978-961-6777-30-8
COBISS.SI-ID 127614979

40. zborovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije Izzivi slovenskega zgodovinopisja v 21. stoletju

Vljudno vabljeni na **40. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ki bo potekalo 19. in 20. aprila 2023, v Novi Gorici**. Glede na to, da gre za jubilejno zborovanje, smo z organizacijo počakali na čas, ko močno upamo, da nam epidemija ne bo preprečila izvedbe dogodka v živo.

Poleg sodelujočih, ki se boste zborovanja udeležili s prispevki, prijazno vabljeni tudi vsi, ki bi se zborovanja želeli udeležiti le kot poslušalci in sodelujoči v diskusijah, ki bodo sledile posameznim prispevkom. V slednjem primeru se prijavite z e-pošto na info.zzds@gmail.com, **do 20. februarja 2023**.

Veselimo se vsebinsko in metodološko bogatega jubilejnega zborovanja, ki bo, tako si želimo, obravnavalo vsa zgodovinska obdobja!

Kotizacija za zborovanje znaša 60 evrov, v zadnjem mesecu pred zborovanjem pa 70 evrov; vključevala bo tudi osvežitev med odmori. Plačilo kotizacije bo mogoče od 30. januarja 2023 dalje. O tehničnih podrobnostih glede plačila vas bomo pravočasno obvestili na spletni strani Zveze zgodovinskih društev Slovenije (<https://zzds.si/>) in prek zgo-liste.

Vodstvo ZZDS

KAZALO

Razprave

Miha Preinfalk:	Ljutomer – majhna, a samozavestna prestolnica Prlekije.....	495
	Ljutomer – a small yet confident capital of Prlekija	497
Martin Bele:	Ljutomer v srednjem veku	499
Andrej Hozjan:	Posestne razmere na Ljutomerskem do razpusta zemljiških gospostev (1848).....	511
Tomaž Markovič:	Delitev zemljiške posesti Tomaža Ignaca barona Mauerburga v okolici Ljutomera	549
Boris Golec:	Hišna posest v trgu Ljutomer od njegovih začetkov do franciscejskega katastra	561
Igor Sapač:	Grad (Gornji) Ljutomer. Arhitekturnozgodovinski oris	611
Igor Sapač:	Grad Branek. Arhitekturnozgodovinski oris	659
Mojca Horvat:	Arhivski fond Magistrat Ljutomer (1535–1914)	739
Boris Golec:	Ne Murat in ne Pašič, pokristjanjeni Turki so bili drugi Lotmeržani	757
Metoda Kemperl:	Župnijska cerkev v Ljutomeru in zgodnjebaročna sakralna arhitektura v Prlekiji	765
Simona Kostanjšek Brglez, Boštjan Roškar:	Baročna oprema ljutomerske cerkve sv. Janeza Krstnika	783
Lilijana Urlep:	Slomšek Ljutomera ni obiskal samo enkrat, ampak dvakrat	797
Nina Ditmajer:	Franc Cvetko – slovenski Cicero	809
Tomaž Markovič:	Obrt v Ljutomeru skozi čas	819
Miha Šimac:	Ljutomerska fara v veliki vojni: paberki iz Nadškofijskega arhiva Maribor in časopisnih notic	839
Branko Vnuk:	Opus ljutomerskega slikarja Romana Fekonje (1868–1910) v luči časopisnih in drugih virov	857
Klemen Kocjančič:	»Najhujše zlo v Prlekiji«: <i>Polizei-Reiter-Abteilung</i> <i>Serbien</i> v Ljutomeru in okolici	895
Bogdan Kolar:	Ljutomerčan Jakob Kolarič – organizator in povezovalac Slovencev v Torontu.....	909
Matija Zorn, Peter Mikša:	Mejniki na štajersko-ogrski meji – nekaj primerov iz Občine Ljutomer in okolice.....	921
Klemen Kocjančič:	Ljutomer med slovensko osamosvojitveno vojno leta 1991	933
Srečko Pavličič:	Ali ste vedeli, da	947

Po razstavah

Splošna muzejska zbirka Ljutomer in Galerija
Ante Trstenjak (*Tomaž Markovič*) 955

Gradivo

Domoznanska dejavnost Splošne knjižnice
Ljutomer (*Jasna Branka Staman*) 961

Ocene in poročila

Ivan Rihtarič: Okraj Ljutomer 1945–1950.
Upravno-politična in gospodarska skica
(*Boštjan Zajšek*) 967

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 726.034.7:27-523.42(497.412Ljutomer)"16"
DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.3.09>

Prejeto: 12. 7. 2022

Metoda Kemperl

prof. dr., Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva pl. 16, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: metoda.kemperl@pef.uni-lj.si
ORCID: 0000-0002-7080-8043

Župnijska cerkev v Ljutomeru in zgodnjebaročna sakralna arhitektura v Prlekiji*

IZVLEČEK

Članek obravnava baročno fazo arhitekture župnijske cerkve v Ljutomeru, katere ladjo je med letoma 1688 in 1690 sezidal zelo dejaven lipniški zidarski mojster Jakob Schmerleib. Cerkev pripada tipu triladijske dvorane, ki izhaja iz poznogotske arhitekture. Mojstra je v Ljutomer verjetno posredoval lastnik gospostva Branek, Tomaž Ignac Maurer pl. Mauerburg, ki se je gibal v najvišjih graških krogih. Cerkev ni prva zgodnjebaročna sakralna stavba v Prlekiji, a njena arhitektura je najkompleksnejša, saj sicer prevladujejo enoladijske večpolne cerkve. Zgodnjebaročna sakralna dejavnost se je namreč začela na tem območju razmeroma pozno, in sicer šele okrog leta 1674 (cerkve v Cezanjevcih, Veliki Nedelji in na Stari gori pri Sv. Juriju ob Ščavnici), do konca 17. stoletja pa so bile barokizirane ali na novo postavljene skoraj vse pomembne sakralne stavbe v Prlekiji.

KLJUČNE BESEDE

baročna sakralna arhitektura, Jakob Schmerleib, Tomaž Ignac Maurer pl. Mauerburg, Hans Pozzo, Ljutomer, Cezanjevci, Velika Nedelja, Ormož, Miklavž pri Ormožu

ABSTRACT

PARISH CHURCH IN LJUTOMER AND EARLY BAROQUE SACRAL ARCHITECTURE IN PRLEKIJ

The article presents the Baroque architectural phase of the parish church in Ljutomer, the nave of which was constructed between 1688 and 1690 by the very prolific master mason from Leibniz (Lipnica), Jakob Schmerleib. The church has a three-nave structure, with its origins in Late Gothic architecture. The master mason was probably sent to Ljutomer by the owner of the seigniorship Branek, Thomas Ignaz Maurer von Mauerburg, a member of the highest elite in Graz. Although the church is not the first Early Baroque sacral building in Prlekija, it boasts the most complex architecture amidst the predominantly single-nave, multi-bay counterparts. Early Baroque sacral architecture in the area emerged at a relatively late stage, about 1674 (churches in Cezanjevci, Velika Nedelja, and Stara Gora at Sveti Jurij ob Ščavnici). By the end of the seventeenth century, nearly all of the important sacral buildings in Prlekija were rebuilt or newly constructed in the Baroque style.

KEY WORDS

Baroque sacral architecture, Jakob Schmerleib, Thomas Ignaz Maurer von Mauerburg, Hans Pozzo, Ljutomer, Cezanjevci, Velika Nedelja, Ormož, Miklavž pri Ormožu

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0199 (Slovenska umetnost in umetnost Srednje Evrope in Jadrana), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Za pomoč pri pripravi se zahvaljujem Srečku Pavličiču in Mihi Preinfalku.

Uvod

Najkvalitetnejša in najizrazitejša ter zato najbolj raziskana skupina štajerske baročne sakralne arhitekture je gotovo skupina, ki velja za delo mariborskega poznobaročnega arhitekta Jožefa Hofferja in njegovega naslednika Janeza Fuchsa, katerih številna dela segajo od poznih tridesetih let 18. stoletja do prvih let 19. stoletja.¹ To je morda razlog, da so zgodnejšim baročnim sakralnim stavbam v umetnostnozgodovinski literaturi posvečali manj pozornosti.

Nace Šumi je v pregledih arhitekture 17. stoletja zapisal, da so za štajersko sakralno arhitekturo najznačilnejše stranske kapele, zato so cerkve podobne dvoranam s prečnimi ladjami,² da te cerkve nakazujejo centralni tip (čeprav je hkrati ugotavljal, da so kapele lahko nastajale tudi v časovnih presledkih)³ oziroma da se je tam utrdil tip ladje s prečno postavljenimi kapelami.⁴ Kljub temu v katalog *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem* iz leta 2000 ni bila uvršče-

na nobena taka cerkev. Poleg pozneje podrte fasade ptujske minoritske cerkve, ki je bila gotovo najimennitnejša sakralna stavba štajerskega 17. stoletja, v tem katalogu najdemo le še Marijino cerkev v Puščavi na Pohorju. Avtor je ob tem poudaril, da ta cerkev skupaj z opremo sodi v sam vrh umetnostnih dosežkov 17. stoletja na Slovenskem.⁵ Cerkev pripada tipu triladijske dvorane z empornim hodnikom oziroma s trikonhalnim zaključkom, ki ga tvorita prezbiterij in transept. Pozneje je bilo ugotovljeno, da je bila cerkev postavljena med letoma 1668 in 1672, da je verjetno delo graškega mojstra Domenica Torreja in da je prva trikonhalna cerkev na Štajerskem. Zaradi romarskega značaja je bila verjetno zgled cerkvam na avstrijskem Štajerskem, ki so bile sezidane v prvi četrtini 18. stoletja.⁶

Metoda Kemperl je v doktorski disertaciji leta 2001 in pozneje v knjigi leta 2012 opozorila še na eno skupino arhitektur, ki je značilna prav za Štajersko v drugem in tretjem desetletju 18. stoletja. To je tip dvoranske cerkve z notranjimi stenskim slopi, kapelami in emporami nad njimi. Tipu pripadajo romarska cerkev na Brezjah nad Žetalami (1715–1723), župnijska cerkev v Slovenski Bistrici (ok. 1720), župnijska cerkev v Malečniku (Sv. Peter pri Mariboru) (do 1730), romarska cerkev v Sveti Trojici v Slovenskih goricah (1732–1735), romarska cerkev na Arehu na Pohorju (proti sredini 18. stoletja)⁷ in minoritska cerkev v Mariboru (ok. 1710).⁸ Tip je v Avstriji uveljavil Pietro Francesco Carlone (malo pred 1607–1680) iz leobenske veje Carlonejev, zato se je v avstrijski literaturi teh cerkva prijelo ime »Carlone-Kirche«. Njegove so jezuitska in dominikanska cerkev v Steyru (od okrog 1640 dalje), cerkev avguštinskih korarjev v Waldhausnu (približno 1650–1660), jezuitska cerkev v Leobnu (1660–1666), jezuitska cerkev v Linzu (1669–1678) in cerkev sv. Mihaela v Passauu (1662–1677).⁹ Ker so tip prevzeli tudi njegovi nasledniki, je bil v 17. stoletju za večje sakralne stavbe v Avstriji to prevladujoči tip.¹⁰

Na avstrijskem Štajerskem so omenjeni tip uporabljali tudi šentlamreški samostanski arhitekt Domenico Sciascia (samostanska cerkev v Vorrauu (1660–1662) in župnijska cerkev v Judenburgu (1670–1673)), njegov učenec Ruep Schrittwieser iz Lonča (Deutschlandsberga) (samostanska cerkev avguštinskih korarjev v Stainzu (od 1680)) in lipniški

Župnijska cerkev v Ljutomeru, pogled iz JV smeri
(foto: M. Kemperl).

¹ Kemperl, *Korpus*, str. 8–56 in tam citirana literatura; Botica, *Barokne četverolisne crkve* in tam citirana literatura.

² Šumi, *Ljubljanska baročna arhitektura*, str. 13.

³ Šumi, *Arhitektura sedemnajstega stoletja*, str. 94.

⁴ Šumi, *Arhitektura 17. stoletja*, str. 13, 27.

⁵ Prav tam, str. 31–33.

⁶ Kemperl, *Die Kirche Mariahilf*, str. 326–333; Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 93–101.

⁷ Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 52–59.

⁸ Lazarini, Nekdanja minoritska cerkev Marije Vnebovzete (mariborart.si).

⁹ Wagner-Rieger, *Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts*, str. 213, 214; Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 369–376; Lorenz, *Architektur*, str. 244; Brucher, *Barockarchitektur in Österreich*, str. 42; Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 52–56; Röhligh, Carlone, str. 144.

¹⁰ Lorenz, *Architektur*, str. 14.

mojster Jakob Schmerleib (župnijska cerkev v Lonču (Deutschlandsbergu) (začeta 1688) in župnijska cerkev v Passailu (1685–1696)).¹¹ Tip sta v začetku 18. stoletja prevzela graška arhitekta Bartholomäus Ebner in Andreas Stengg, ki ga je tudi v tem pogledu nasledil sin Johann Georg Stengg (uršulinska cerkev v Gradcu (1696–1700), župnijska cerkev v Arnfelsu (1714), cerkev usmiljenih bratov v Gradcu (1735 in 1740) ter samostanska cerkev v Rheinu (1738–1747)).

Vse prej naštete slovenske cerkve so v tesni povezavi s temi tremi arhitekti.¹² Ta tip sodi v širšo skupino arhitektur, ki je značilna zlasti za dežele južne Nemčije in Avstrije ter se je pojavila na začetku 17. stoletja. Poleg tega v skupino sodijo še triladijska dvorana, triladijska dvorana z empornim hodnikom, dvoranska cerkev z notranjimi stenskiimi slopi, kape-lami in emporami nad njimi ter dvoranska cerkev z notranjimi stenskiimi slopi. Tipi verjetno izhajajo iz poznogotske dvorane z notranjimi stenskiimi slopi.¹³ Vsi naštetni so številčno zastopani na slovenskem Štajerskem, drugje po Sloveniji pa jih najdemo precej redkeje.

Tipu triladijske dvorane pripada tudi ladja župnijske cerkve v Ljutomeru, zato pogledjmo, kakšno mesto zavzema cerkev v skupini zgodnjebaročne arhitekture v tem delu Štajerske oziroma v Prlekiji.

Zgodovina gradnje ljutomerske cerkve

O zgodovini gradnje cerkve, ki je srednjeveškega izvora, pozneje pa je bila večkrat prezidana, največ izvemo iz Slekovčevega opisa Ljutomera iz leta 1896, saj je pisec pregledal precej danes neohranjenih ali nedostopnih virov.¹⁴ Nekatere njegove podatke je s še ohranjenimi viri uspelo potrditi Jožetu Mlinariču.¹⁵

Župnijska cerkev stoji na zahodnem delu starega dela mesta. Je pravilno orientirana in obdana z (danes na nekaterih mestih podrtim ali znižanim) obzidjem. Okrog cerkve se je namreč nekdanj razprostiralo pokopališče. Obzidje na vzhodni strani vključuje kapelo sv. Florijana, levo in desno od nje vhodna portala, na severni strani pa nekdanjo t. i. hiralnico, ki jo je leta 1840 v svoji hiši ustanovila Katarina Jagrovič.¹⁶

Slekovec je opisal dve legendi o nastanku cerkve.¹⁷ Druga govori o grofu na Dolnjem gradu, ki je rad hodil na lov. Nekega dne je v goščavi naletel na medveda in proti njemu izstrelil puščico, toda na

žalost ga je slabo zadel. Ranjeni kosmatinec se je pogljal za grofom, ki se je skril v votlem hrastu. Tedaj se je grof zaobljubil, da bo tam postavil cerkev, če ga bo medved pustil pri miru. Medved se je sčasoma umiril in odšel naprej po hosti, in ker je izgubljal kri, je počasi poginil. Grof je kmalu zatem izpolnil obljubo in postavil cerkev, posvečeno svojemu patronu sv. Janezu Krstniku. Zato je bil na župnijskem pečatu upodobljen »medved na lanci«, kot temu motivu pravijo domačini, upodobitev pa je Slekovec vključil v naslovnico svojega rokopisa. Morda je žival, ki je v reliefu upodobljena na desni konzoli zakristijskega portala župnijske cerkve, pravzaprav medved in ne kaka bajeslovna žival, kot so domnevali dosedanji raziskovalci.¹⁸

Ljutomerska župnija je verjetno prvotno pripadala obsežni radgonski pražupniji. Samostojna župnija je bila ustanovljena že v 13. stoletju, vsekakor pa pred letom 1328, ko je po dosedanjem vedenju prvič omenjena v arhivskih virih.¹⁹ Ljutomer se je v 13. stoletju

Župnijska cerkev v Ljutomeru, desni obzidni portal s trškim stolpom v ozadju (foto: M. Kemperl).

¹¹ Wagner-Rieger, *Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts*, str. 214; Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 355–360; Woitschläger in Krenn, *Dehio-Handbuch. Steiermark*, str. 69, 70, 192–194, 352, 353 365–367, 588–590; Kemperl, *Architektur-na tipologija*, str. 52–59.

¹² Kemperl, *Architekturna tipologija*, str. 57, 58.

¹³ Prav tam in tam citirana literatura.

¹⁴ ŽA Ljutomer, Slekovce, Trg in župnija Ljutomer.

¹⁵ Mlinarič, *Ljutomerska župnija*, str. 13–44.

¹⁶ ŽA Ljutomer, Slekovce, Trg in župnija Ljutomer, str. 507.

¹⁷ Prav tam, str. 399, 400.

¹⁸ Na primer Vidmar, *Figuralne konzole*, str. 8. O prezbitariju in konzolah več v nadaljevanju.

¹⁹ Mlinarič, *Ljutomerska župnija*, str. 17. Slekovce pa brez navedbe vira zapiše, da je odstavljeni nadškof Adalbert III. župnijo leta 1174 daroval samostanu v Vorau (ŽA Ljutomer, Slekovce, Trg in župnija Ljutomer, str. 400).

Župnijska cerkev v Ljutomeru, notranjščina, pogled iz ladje proti prezbiteriju (foto: M. Kemperl).

Župnijska cerkev v Ljutomeru, notranjščina, glavni portal (foto: M. Kemperl).

namreč razvil v pomembno upravno, gospodarsko in cerkveno središče na Murskem polju.²⁰ Konec 15. stoletja je bila župnija, ki je prej sodila pod salzbursko nadškofijo, skupaj z radgonsko pridružena sekovski škofiji, saj so bili tamkajšnji škofje zaradi pogostih turških vpadov in drugih nesreč obubožani.²¹

Cerkev kaže neenotno stilno podobo, saj so jo tekom stoletij večkrat prezidali. Do leta 1689 so stavbo sestavljali romanska ladja, gotski prezbiterij, zvonik na zahodni strani ladje ter t. i. trški stolp z zakristijo na severni strani prezbiterija. Podobo cerkve pred barokizacijo vidimo na Vischerjevi upodobitvi Ljutomera, ki je verjetno nastala do leta 1684, gotovo pa pred 1689, ko so staro ladjo podrli.²² Gotski prezbiterij s precej velikimi okni ima na severni strani prizidano tristrano zaključen t. i. trški stolp, ki je malenkost nižji od prezbiterija. Ladja je precej nižja od prezbiterija in je imela na severni steni dve precej veliki polkrožno zaključeni okni, o njeni širini pa iz te upodobitve ne moremo sklepati. Zvonik je bil precej višji od prezbiterija; nad višino strehe ladje je bil dvakrat horizontalno členjen, nad členitvijo pa so bile zvonove line; streha je bila preprosta piramida-

²⁰ Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 14, 15.

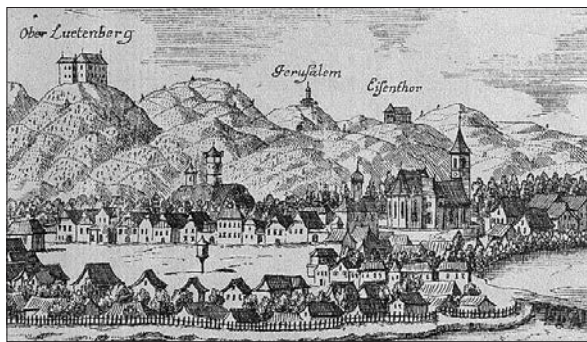
²¹ Prav tam, str. 18.

²² Žal natančna letnica izdaje in izdelave bakrorezov te štajerske topografije ni znana, vemo le, da je Vischer delal upodobitve vsaj od leta 1681 dalje in da je bila glavna bakrorezov končana leta 1684, ko je bila zbirka predstavljena deželni vladi. Čeprav je bila že takrat načeloma dostopna določenemu krogu ljudi, so bili vsi listi končani leta 1696. Celotna zbirka bakrorezov je izšla okoli leta 1700, zagotovo pa pred letom 1707 (Schuller, Georg Mathäus Vischer, str. 22, 27–29).

sta. Slekovec piše, da je bila cerkev dolga 19 m, široka pa dobrih 6 m.²³ Predvidevamo, da je imela prvotno polkrožno apsido. Namesto te so v prvi četrtini 15. stoletja prizidali večji, 12 m dolg t. i. dolgi oziroma meščanski kor.²⁴ Ta je na severni strani dobil tudi zakristijo s sobico v nadstropju, imenovano »Šackamra«, kjer so tržani shranjevali denar, dragocenosti in pomembne listine. Prezbitenij je sestavljen iz dveh prečno pravokotnih pol in triosminknega zaključka. Obok je kitast in v zaključku prehaja v zvezdo. Obočna rebra izhajajo iz konzol oziroma služnikov, ki se spuščajo do sredine ostenja. Pod njimi so še konzole za kipe. Šest konzol je figuralnih, na nekaterih je le rastlinska ornamentika, na drugih pa so tudi grbovni ščitki, ki so brez oznak. Kvalitetni kamnoseški deli sta tudi tridelna sedilja na južni steni ter zakristijski portal s figuralnima konzolama: ena je moška glava s škofovsko mitro, druga pa čokata žival, ki bi, kot že zapisano, lahko predstavljala legendarnega »medveda na lanci«. Na zgoraj omenjenih figuralnih konzolah so moške in ženske glave z različnimi pokrivali (ena od njih ima škofovsko mitro) ter po vsej verjetnosti predstavljajo plemiče in plemkinje. Morda gre za upodobitve naročnikove družine, saj predvidevamo, da je gradnjo novega prezbitenija financiral Johann Schweinpeck oziroma Schweinbeck (umrl ok. 1425), ki sta mu habsburška vojvoda Ernest in Friderik leta 1415 podelila Dolnji grad. Z naročilom bi tako sebi in svoji družini priskrbel primerno grobnico v najprestižnejšem delu cerkve.²⁵

Ker je bil gotski prezbitenij precej večji od ladje, predvidevamo, da so imeli namen povečati tudi ladjo. A to se ni zgodilo vse do konca osemdesetih let 17. stoletja. Tej zamudi so verjetno botrovala številna ropanja Turkov, kuga in lakota ter protestantizem, ki se je v zadnji četrtini 16. stoletja razmahnil tudi v teh krajih.²⁶ Tako lahko v pismu nadvojvode Karla II. iz leta 1585 preberemo, da je bila cerkvena stavba v slabem stanju.²⁷ Turško ropanje in požiganje se je nadaljevalo tudi v prvi polovici 17. stoletja oziroma vse do bitke pri Monostru leta 1664. Prav tako ni bilo videti obka kužnim boleznim; večji epidemiji sta bili na tem območju v letih 1656 in 1681. Požar pa je trg poškodoval v letih 1639 in 1689.²⁸

Protestantizem je začel izgubljati privržence v začetku 17. stoletja, ko je katoliška družina Drašković kupila ljutomersko in leta 1631 še braneško gospostvo,²⁹ ter zaradi protireformacijskih komisij

Župnijska cerkev v Ljutomeru (Georg Matthaeus Vischer, *Topographia Ducatus Styriae* 1681, izrez).

škofov Martina Brennerja in Jakoba Eberleina.³⁰ Slednji je cerkev vizitiral leta 1617 in ugotavljal, da je cerkvena stavba ustrezno pokrita in čista, tudi o oltarjih ni imel slabega mnenja. Naročil je le, naj cerkev oziroma pokopališče obdajo z zidom.³¹ Po pisanju Slekovca so večja popravila izvajali leta 1626, ko jih je sofinancirala dežela.³² A cerkve v 17. stoletju verjetno niso obzidali, saj na Vischerjevi upodobitvi opazimo le, da je cerkev postavljena na nekoliko višjem terenu, utrjenem s škarpo.

Temeljite prezidave oziroma gradnje nove ladje se je lotil šele župnik Andrej Raputh (1686–1690). Že leta 1685 je Tomaž Ignac baron Mauerburg, lastnik gospostva Branek (z Dolnjim gradom in Cvenom),³³ za gradnjo volil 400 goldinarjev in opeke dveh pečenj. Darovala je tudi bratovščina sv. Rožnega venca, in sicer leta 1688 100 goldinarjev, naslednje leto pa še 500 goldinarjev.³⁴ Po načrtu naj bi podrli staro ladjo in sezidali novo tripolno, zvonik na zahodni strani pa bi povišali. Leta 1687 so izdelali precej opeke in ukrenili vse potrebno, da bi leta 1688 začeli z delom. Gradnjo je prevzel Jakob Schmerleib iz Lipnice, zidarje pa je nadzoroval polir Mihael. Pri gradnji sta sodelovala tudi Lipničana, tesarski mojster Adam Dellacher in kamnoseški mojster Matjaž Khuchler. Leta 1688 so priskrbeli vse potrebno in zaščitili prezbitenij, maja naslednjega leta pa je ljutomerski tesar Sršen z delavci pričel podirati staro cerkev. A delo se je zavleklo, saj je v času podiranja cerkve v trgu izbruhnil požar, ki je dosegel tudi župnišče in cerkev. Ogenj je uničil streho, delno prezbitenij, oba zvonika in ves les, ki je bil pripravljen za novo cerkev. Stopila sta se tudi zvonova, ki sta ostala v zvoniku. Požar pa Ljutomerčanov ni odvrnil od začetega dela.

²³ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 400.

²⁴ Štefanac, Arhitektura 14. stoletja, str. 67; Peskar, Arhitektura, str. 218.

²⁵ Vidmar, Figuralne konzole, str. 15. Nagrobnik njegovega sina Jörga je vžidan v južni steni prezbitenijevega zaključka.

²⁶ Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 20–22.

²⁷ Prav tam, str. 23. Kovačič omenja večja popravila stavbe v letu 1626 (Kovačič, *Ljutomer*, str. 71).

²⁸ Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 402; Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 25.

²⁹ Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 22.

³⁰ Prav tam, str. 27–31.

³¹ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 402; Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 30.

³² ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 402.

³³ Advokati cerkve so bili namreč vsakokratni lastniki gospostva Branek (Mlinarič, *Župnije*, str. 237).

³⁴ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 470. Bratovščino je leta 1675 vpeljal prior dominikancev v Novem Kloštru Dominik pl. Moscon (ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 404).

Podobica Rožnovenske bratovščine, vložena v Slekovčevem opisu Ljutomera (ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer).

Še istega leta je kamnosek izdelal stopnice, prage in podboje. Pozno jeseni je bila nova ladja pokrita, dokončali pa so jo leta 1690. Le zvonik na zahodni strani je ostal neizgotovljen, v zgornjem delu je bil le lesen in obit z deskami.³⁵ Verjetno so ob tej prezidavi gotška šilasto sklenjena okna predelali v pravokotna, da so jih oblikovno približali tistim v ladji. Gotška okna so danes delno ohranjena v prvotni obliki, delno pa rekonstruirana. Med gradnjo je baron Mauerburg daroval še 14 kubičnih sežnjevega kamnja, sicer pa so ga lomili v okolici.³⁶

Dobrih deset let po dograditvi je cerkev doletela nova nesreča. Leta 1704 so jo namreč izropali in onečastili kruci. Vse dragocenosti so pobrali, oltarje razdejali in sežgali, v stavbo pa prignali konje. S pomočjo Radgončanov so jih meščani prepodili in zasilno opremili cerkev, da jo je lahko leta 1717 posvetil sekovski knezoškof Dominik grof Lamberg.³⁷ Tedaj so tržani izrazili željo, da bi povišali zvonik. Zato je

župnik Matej Ozmec sklenil povišati trški stolp, vendar so se tržani temu uprli in pritožili škofu. A morali so popustiti in leta 1718 so tako povišali trški zvonik, zahodnega pa le prekrili.³⁸ Glede na upodobitvi na podobici Rožnovenske bratovščine in Kaiserjevi suiti lahko rečemo, da je bil ta zvonik tedaj približno pet metrov nižji od sedanjega, zdaj zazidane line so bile tedaj odprte, preprosta piramidasta streha pa je segala malo nad sleme ladje.³⁹ Leta 1727 so cerkev na novo prekrili, dve leti pozneje pa so jo pobelili ter popravili okna in tlak.⁴⁰ Štiri leta pozneje so sezidali novo kostnico ter popravljali streho in zvonik.⁴¹ Večja dela, zlasti kar se tiče opreme cerkve, je naročil župnik Jožef Matija Petek (1734–1747), ki je bil domačin oziroma sin Ljutomerskega župana. V njegovem času je zlasti okolica stavbe dobila novo podobo. Maja 1735 so namreč začeli graditi obzidje.⁴² Za delo so plačali domačemu zidarskemu mojstru Janezu Juriju Khassmanu, neimenovanemu radgonskemu kamnoseškemu mojstru pa za kamnita vrata pokopališča.⁴³ Naslednje leto je bilo obzidje dokončano in zgrajena kapela sv. Florijana. Slekovec piše, da so leta 1738 pritličje trškega stolpa spremenili v kapelo, a vizitacija iz leta 1764 v tem prostoru še omenja zakristijo.⁴⁴ Leta 1744 so na novo tlakovali ladjo, saj so pod njo napravili veliko grobnico.⁴⁵ Leta 1745 so sezidali še dva vhoda na pokopališče in napravili nova vrata.⁴⁶ Torej bi lahko ohranjena portala nastala leta 1735 ali 1745. A glede na slog je precej bolj verjetno, da sta bila izklesana leta 1745. Portala sta namreč zelo blizu delom Jožefa Hofferja, čigar najzgodnejša pripisana dela datirajo v pozna trideseta leta 18. stoletja.⁴⁷ Portala pa sta glede profilacije, dekorativnega okrasja in blazinastih detajlov najbolj podobna glavnemu portalu cerkve St. Johann in Saggautal, za katero je Hoffer izrisal načrt leta 1753, zgradil pa jo je njegov naslednik Janez Fuchs.⁴⁸ Obzidje je verjetno prvotno imelo štiri vhode oziroma portale: dva ob Florijanovi kapeli, ki sta še ohranjena, tretji, ki je viden na bratovščinski podobici, je bil na severozahodni strani, četrti pa je bil gotovo nameščen ob mostovžu, ki je vodil v župnišče. Tudi notranji glavni portal, ki

³⁸ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 417, 418.

³⁹ Obe upodobitvi sta objavljeni v Pavličič, Ljutomer skozi čas, str. 23.

⁴⁰ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 418, 419.

⁴¹ Prav tam, str. 419.

⁴² Tega leta so sicer v prezbiteriju položili nov tlak in postavili ograjo (ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 420).

⁴³ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 421.

⁴⁴ Naslednje leto pa so med prezbiterijem in ladjo postavili leseno pregrajo (ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 422; Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 237).

⁴⁵ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 422.

⁴⁶ Prav tam, str. 422.

⁴⁷ Kemperl, *Korpus*, str. 20.

⁴⁸ Prav tam, str. 51.

³⁵ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 414–416.

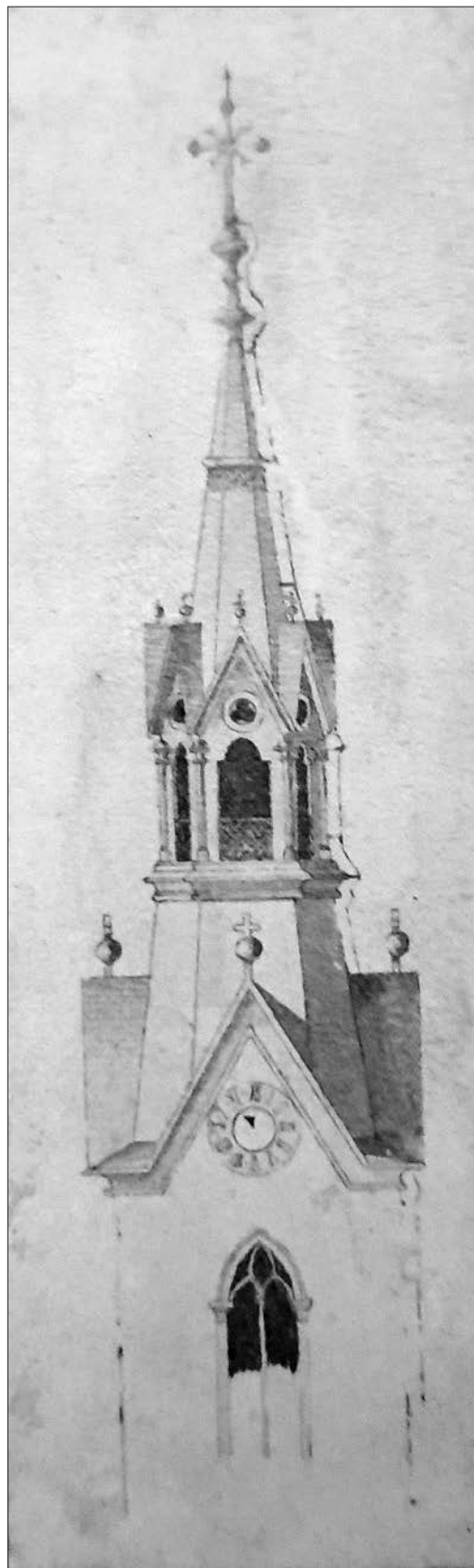
³⁶ Prav tam, str. 414.

³⁷ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 417; Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 33.

vodi v cerkev z zahodne strani, je še ohranjen. Na temenskem kamnu je datiran z letnico 1744. Tudi ta portal ima dekoracijo (trakasta v temenskem kamnu, zvončki na podbojih), ki sodi v Hofferjev repertoar, je pa skromnejše izdelan kot obzidna portala.

S tem je bila zaključena barokizacija cerkve oziroma njene okolice. Tedanjo podobo lahko vidimo na omenjeni podobi Rožnovenske bratovščine. To je v Gradcu vrezal Markus Weinmann, celovški bakrorezec, in je vložena v Slekovčev kroniko.⁴⁹ Weinmann je v Gradcu deloval od leta 1758 do ok. 1780, ko naj bi se preselil v Bratislavo, vmes pa je bival tudi na Dunaju.⁵⁰ Jožef II. je bratovščine ukinil leta 1783, zato predvidevamo, da je bakrorez nastal med letoma 1758 in 1780 oziroma 1783, saj po tem letu takih lističev gotovo niso več tiskali. Tedaj je pred kapelo sv. Florijana še stala sramotilna klada in levo od nje sramotilni križ, kamor so vklepali predvsem spolne prestopnice in prestopnike ter jih izpostavljali javnemu zasmehovanju,⁵¹ v zidu pa so bile strelne line. Dobro je viden tudi mostovž, ki je župnišče povezoval s cerkvijo oziroma obzidanim prostorom okrog nje, saj je med njima tekkel potok. Mostovž je bil pokrit z dvokapnico, naslonjeno na arkade. Potok je sedaj zasut in po njegovi trasi je urejena cesta. Tako je leta 1764 vizitator, arhidiakon iz Strassganga, zapisal, da je stavba v dobrem stanju in da je zvonik dovolj visok. Omenil je tudi, da so želeli pred tridesetimi leti cerkev popolnoma prezidati, a so namero zaradi pomanjkanja denarja opustili.⁵² Omenja torej čas župnika Petka, za katerega smo že poudarili, da je bil zelo dejaven na področju urejanja in opremljanja cerkve. A kar se tiče gradbenih zadev, mu je uspelo le opisano.

Leta 1788 so na novo prekrili vso streho in znižali zahodni zvonik, tako da je od njega ostala le vhodna lopa.⁵³ Nalivi meteornih voda so namreč ta del cerkve nenehno spodkopavali in sploh ni bil primeren za zvonik. Dokončno podobo je cerkev dobila v 19. stoletju. Najprej so leta 1839 na južni strani prezbitarija prizidali zakristijo,⁵⁴ leta 1885 pa so ponovno povišali trški stolp oziroma zvonik. Tedaj je bil v Ljutomeru župnik Franc Šrol (1879–1885), ki je leta 1883 začel pisati kroniko.⁵⁵ Leta 1884 je začel tržane prepričevati, da je prezidava zvonika nujna, saj je bil v potresu leta 1880 poškodovan. Sam je prispeval 500 goldinarjev, za ostalo pa prosil župljane s posebno natisnjeno prošnjo, ki je vsebovala tudi

*Risba zvonika v Šrolovi kroniki
(ŽA Ljutomer, Šrol, Liber memorabilium)*

⁴⁹ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, med str. 464 in 365. Objavljena v Pavličič, Ljutomer skozi čas, str. 23. Pavličič bakrorez datira med letoma 1788 in 1790.

⁵⁰ Weinmann, Marcus; Voit, Marcus Weinman.

⁵¹ Za klade in križe oziroma njihovo funkcijo glej Makarovič, Sramotilne kazni, str. 205, 206.

⁵² Mlinarič, Ljutomerska župnija, str. 38.

⁵³ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 426.

⁵⁴ Prav tam, str. 426.

⁵⁵ ŽA Ljutomer, Šrol, Liber memorabilium. Pisati jo je začel leta 1883, nadaljevali pa so jo nasledniki do leta 1909.

Župnijska cerkev v Veliki Nedelji, pogled na glavno fasado (foto: M. Kemperl).

upodobitev novega zvonika. Tudi v kroniko je poleg zapisa nalepil risbo zvonika. Naslednje leto so zvonik v celoti pozidali in prekrili, 8. septembra pa slovesno posvetili. Slekovec je v njem še našel pet zvonov, in sicer iz let 1679, 1689, 1773, 1838 in 1885.⁵⁶ Zvonik, ki je izdelan v neogotskem slogu, so povišali za eno nadstropje oziroma za 5 metrov. V povišanem delu so izdelali šilastoločne bifore s krogovičji. Nad nišami se dvigujejo trikotni zatrepji z urnimi številnicami. Streha je zelo strma in šestkotna, nad vencem se ponovijo mala biforna okna s strešnicami, na vrhu pa sta jabolko ter križ s petelinom.⁵⁷

Zgodnjebaročna faza cerkve

Zgodnjebaročna je torej ladja župnijske cerkve. Ta je v tlorisu kvadratna in meri 19 x 19 m. Je triladijska in tripolna, pri čemer so vse tri ladje enako visoke. Pole delijo slipe, obdani s pilastri s toskanskimi kapiteli. Oboki, ki slonijo na slipeh, pilslopih

ali pilastrih ob podolžnih stenah, so križnobjanosti ter ustvarjajo rahel kontrast med osvetljenimi deli in deli v senci. To lahko opazimo tudi pri pilastrih na slipeh ali pilslopih oziroma stopnjevanih pilastrih ob podolžnicah ter oprogah, ki tečejo med polami. V zahodno polo je umeščen prostoren pevski kor, ki sloni na stebrih, nanj pa vodita stopnišči ob straneh. Podolžnici sta odprti z zelo visokimi pravokotnimi okni. Zunanjščina ni členjena, prav tako ne glavna fasada, saj je bilo predvideno, da bo pred fasado stal zvonik. Za razliko od zgodnjebaročne členitve in obokanja pa proporcije ladje (kvadraten tloris, enako visoke in široke ladje) niso baročni, ampak so bolj podobni poznogotskim dvoranskim cerkvam, ki so značilne za nemški prostor v 15. in 16. stoletju.

Kot zapisano, so gradnjo ladje vodili lipniški mojstri. To pa ni bilo ne prvič ne zadnjič, da so se pri gradnji ali opremljanju cerkve Ljutomerčani obrnili na lipniške ali celo graške mojstre. Že leta 1670 je neimenovani lipniški mizar izdelal tri nove klopi in nastavek pri krstnem kamnu, leta 1674 pa je lipniški mizar Jurij Friderik Kössler naredil nove klopi in prižnico.⁵⁸ Pozneje so za cerkev delali še graški slikar Franc Anton Ramschüssel (1735 in 1736), kipar Franc Abraham Schakhar iz Lipnice in graški slikar Matija Marchl (1741).⁵⁹

Tedaj je v bližnjih mestih delovalo kar nekaj zidarskih mojstrov, zato je zanimivo, da niso posegli

⁵⁶ ŽA Ljutomer, Šrol, Liber memorabilium, za leto 1884 in 1885; ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 398, 399, 429. Vse razen enega iz 17. stoletja so odnesli v času prve svetovne vojne (https://ljutomer.zupnija.info/?id_strani=929,7.7.2022).

⁵⁷ Pred letom 1880 so prestavili tudi pokopališče. Podoba se je spremenila tudi v notranjščini: v letih 1874 in 1878 je J. Brollo poslikal prezbiterij in ladjo (ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 429). Leta 1880 so položili nov tlak. Ob tem je Šrol omenil dve grobnici, eno z dvema rakama pred glavnim oltarjem, drugo pa na sredini ladje, v kateri je bilo krst precej več, saj je bila prostornejša (ŽA Ljutomer, Šrol, Liber memorabilium, za leto 1880).

⁵⁸ ŽA Ljutomer, Slekovec, Trg in župnija Ljutomer, str. 403, 404.

⁵⁹ Prav tam, str. 422, 423.

po njihovih uslugah. V Mariboru so delovali Jakob Ottkho (omenjen 1677 in 1679), Lovrenc Koltaller (umrl 1684), Zaharija Muur (omenjen med letoma 1661 in 1692, ko je umrl) in Matija Podndorffer (izpričan med letoma 1661 in 1696, ko je umrl).⁶⁰ Na Ptuj pa so bili dejavni Giovanni Maria Orsolino (izpričan med letoma 1667 in 1700, ko je umrl), Franc Izidor Derugi (Terugio) (izpričan med letoma 1675, ko je bil v uku pri Orsolinu, in 1728, ko je umrl), Pietro Giuliani (Julliani) (omenjen 1678) in Joan Carlo Mangin (izpričan med letoma 1684 in 1701, ko je obrtno pravico predal nečaku).⁶¹ Res pa je, da za večino od njih ne vemo, kaj so gradili oziroma ali so bili sploh sposobni zgraditi tako velik in kvaliteten objekt, kot je ladja ljutomerske cerkve. Izjema je Pietro Giuliani, ki ga pozna tudi hrvaška umetnostnozgodovinska stroka. Leta 1674 je namreč s predstojnikom varaždinskih jezuitov sklenil pogodbo za zidavo zvonika.⁶² Zvonik je zelo podoben zvonikom Jakoba Schmerleiba, ki je prav tako sodeloval pri gradnji samostana, zato je Katarina Horvat Levaj domnevala, da sta bila mojstra v nekakšni povezavi.⁶³ V arhivu nemškega viteškega reda na Dunaju pa sta se ohranili potrdili o njegovem delu v Veliki Nedelji. Novembra 1678 so mu plačali za obokanje nekega zvonika in dela na kleti majerije, naslednje leto pa je bil plačan še za neka manjša dela.⁶⁴ Pri tem je morda šlo za obokanje zvonika župnijske cerkve v Veliki Nedelji, ki je datiran z letnico 1674; tako bi lahko spet predvidevali, da je delal po načrtih drugega arhitekta, saj so tedaj velikonedeljsko cerkev povečali in popolnoma prezidali.⁶⁵

A glede na to, da so tudi prej omenjene štajerske cerkve iz prve četrtine 18. stoletja pripisane graškim mojstrom, je očitno, da je bila tudi v času zidanja ljutomerske cerkvene ladje gradbena dejavnost v teh krajih še močno odvisna od graških mojstrov in da so domači mojstri sprejemali le manj zahtevna opravila.

Pri izbiri lipniškega mojstra Schmerleiba je imel verjetno odločilno vlogo Tomaž Ignac baron Mauerburg, lastnik gospostva Branek ter torej cerkveni odvetnik. Ta je, kot smo zapisali, veliko daroval za novogradnjo, čeprav je že leta 1686 umrl. Zato pogledajmo, kdo je bil ta posestnik.

Tomaž Ignac Maurer pl. Mauerburg

Tomaž Ignac Maurer pl. Mauerburg se je rodil okrog leta 1620, verjetno v Fehringu, kmečkim ali meščanskim staršem ter umrl v Gradcu leta 1686. Pri graških jezuitih je leta 1640 dosegel stopnjo magistra filozofije, leta 1644 pa na Univerzi v Sieni

doktorat obojega prava. Najpozneje leta 1647 se je vrnil v Gradec, kjer je okoli leta 1650 postal tajnik štajerskih deželnihi stanov in dvorni odvetnik. Leta 1655 je napredoval v tajnika deželnega glavarja Janeza Maksimilijana grofa Herbersteina. Leta 1661 so posebej zanj ustvarili službo tretjega tajnika sveta deželnega kneza, pet let pozneje je napredoval v vladnega kanclerja (*Regimentkanzler*), leta 1680 so ga povišali v notranjeavstrijskega dvornega vicekanclerja, leto pozneje pa v tajnega svetnika notranjeavstrijske vlade. Kot tak je bil del graške elite in bil vpleten v vse pomembne zadeve v Notranji Avstriji. Že leta 1671 ga je cesar Leopold I. povzdignil v plemiški stan s predikatom »von Mauerburg auf Meillegg« (pl. Mauerberg na Braneku), bil pa je sprejet tudi med deželane. Leta 1655 se je poročil z bogato vdovo Rosino Reissner, ki mu je rodila sedem otrok. Prva sta bila dvojčka Tomaž Ignac ml. in Janez Jožef, ki sta v glavnem podedovala imetje, njuna krstna botra pa sta bila štajerski deželni glavar Janez Maksi-

Pöllauberg, znamenje Tomaža Ignaca pl. Mauerburga (foto: B. Žabota).

⁶⁰ Curk, Mariborski gradbeniki, str. 295, 296.

⁶¹ Curk, Ptujski gradbeniki, str. 239, 240.

⁶² Lentić-Kugli et al., *Isusovačka crkva*, str. 3–5.

⁶³ Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, str. 58.

⁶⁴ DOZA, Ballei Österreich, Großsontag, 264.

⁶⁵ Curk, *Kulturni spomeniki*, str. 16–23.

Pöllauberg, grb Tomaža Ignaca pl. Mauerburga na znamenju (foto: B. Žabota).

milijan grof Herberstein ter dvorni kancler in tajni svetnik Wolf pl. Jöchlinger z ženama.

Od leta 1661 dalje, ko je napredoval, je Mauerburg kupoval posesti in gospostva. S tem ni samo povečal svojega imetja, ampak tudi vpliv na tistih območjih in širše. Poleg manjših zemljišč je bil lastnik gospostva Branek (z Dolnjim gradom in Cvenom), St. Josef bei Graz, imel pa je tudi meščansko hišo v Gradcu. Bil je zelo pobožen in je pogosto romal k sloviti Marijini cerkvi na Pöllauberg. Bil je rektor prominentne graške bratovščine Rešnjega telesa. Poskrbel je za gradnjo graške sirotišnice, ki jo je leta 1679 ustanovil graški trgovec Matthias Schäfer von Schäfferburg. V Ljutomeru in okolici gotovo ni bil priljubljen, saj je bilo ravno v njegovem času na območju njegovih posesti izjemno veliko protičarovniških procesov; morda tudi zato, da si je prilastil zemljišča obsojenih. Po pridobitvi gospostva Branek je z Ljutomerčani začel spor o trških pravicah, ki se je prenesel na njegove potomce in se zaradi njegovega položaja vedno končal njemu v prid.⁶⁶

Ker je Mauerburg večino časa preživel v Gradcu, je gotovo bolje poznal tamkajšnje zidarske mojstre

kot tiste v Mariboru ali na Ptuju. Gotovo se je za gradnjo potrudil pridobiti pomembnega in uveljavljene- ga mojstra, kar je Jakob Schmerleib gotovo bil. Leta 1692 je namreč župnik v Waltersdorfu zanj zapisal, da je najbolj izkušen in najbolj nadarjen zidarski mojster na Štajerskem.⁶⁷ Mauerburg je gotovo obnavljal oziroma prezidaval svoja bivališča in gradove – zlasti Branek z visokim kapelnim zvonikom na Vischerjevi upodobitvi je videti mogočno in utrjeno⁶⁸ –, a te dejavnosti zaenkrat še niso raziskane. Z gotovostjo pa lahko zapišemo, da je pred prezidavo ljutomerske cerkve vsaj dvakrat sodeloval z graškimi zidarskimi mojstri. Kot bo omenjeno pozneje, je leta 1674 pridobil graškega zidarskega mojstra Hansa Pozza, da je zgradil cerkev v Cezanjecih, vsaj leto prej pa je najel zidarskega oziroma kamnoseškega mojstra, ki je leta 1673 izdelal slikovito znamenje, stoječe pred glavno fasado romarske cerkve Pöllauberg. Gre za kamnito slopno tabernakeljsko znamenje z zvončasto streho, nad katero se pne kovinski križ s kroglo. V tabernakeljskem delu je reliefna upodobitev Prestola milosti, nad njim pa na frizu serafin. Na slopnem delu je reliefno upodobljen Mauerburgov grb in pod njim v

⁶⁶ O Mauerburgu, protičarovniških procesih in sporih okrog trških pravic glej Valentinitisch, *Eine Juristenkarriere*, str. 114–118.

⁶⁷ Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 355–360.

⁶⁸ Vischer, *Topographia*.

Župnijska cerkev v Miklavžu pri Ormožu, pogled proti glavnemu oltarju (foto: M. Kemperl).

kartuši napis.⁶⁹ Znamenje je zelo podobno tistemu, ki sta ga za župnika Jakoba Doblerja leta 1674 izdelala brata Carlone, zidarski mojster Franz Isidor in kamnoseški mojster Joseph. Ta »Schöckelkreuz« ne stoji več, poznamo pa ga po zelo natančni risbi Franza Isidorja Carloneja.⁷⁰ Podobnosti so take, da lahko tudi Mauerburgovo znamenje pripišemo temu oziroma tema dvema mojstroma. Franz Isidor Carlone (1619–1684) je pripadal graški veji sicer zelo številčne in razvejane stavbarske družine Carlone, ki je bila po poreklu iz severne Italije. Leta 1646 je dosegel mojstrstvo, leta 1658 je postal mestni zidarski mojster, leta 1663 dvorni polir, od leta 1666 dalje pa je opravljal tudi službo deželnega zidarskega mojstra.⁷¹ Mauerburg je bil torej seznanjen z vodilnimi štajerskimi zidarskimi mojstri, zato ni čudno, da so prezidavo župnijske cerkve v Ljutomeru zaupali Jakobu Schmerleibu.

Jakob Schmerleib

Jakob Schmerleib je bil član judenburškega ceha. V Lipnico je prišel okrog leta 1675, v arhivskih virih

pa je zadnjič zabeležen leta 1710. Njegova najpomembnejša dokumentirana ali pripisana dela so prezidava župnijske cerkve Sv. Lovrenc na Ivniku (St. Lorenzen ob Eibiswald, okrog leta 1670), predelava gotske romarske cerkve v Ivniku (Eibiswaldu, 1678), romarska cerkev Maria Lankowitz (1678–1681), gradnja servitskega samostana in cerkve v Frohnleithnu (1679–1701, cerkev je sezidal po načrtih nekega Italijana), romarska, sedaj župnijska cerkev v Gabersdorfu (1693–1703), zidava župnijske cerkve v Passail (1685–1695), vzhodno krilo prelature samostana Vornau (1688–1694), župnijska cerkev v Svečini (1686 in 1690), prezidava samostanskih poslopij v Pöllau (1690–1696), župnijska cerkev v Lonču (Deutschlandsbergu, 1692–1697)⁷² in prezidava kolegija varžadinskih jezuitov (1679–1691).⁷³

Iz navedenega je razvidno, da je bil Schmerleib več vseh tipov, ki smo jih našli v uvodu. Vse njegove cerkve so obokane s križnobjanastimi oboki, ki jih ločujejo oproge, stene in slopi pa so členjeni s toskanskimi pilastri. Pri gradnji ladje v Ljutomeru se je odločil za uporabo triladijske dvorane, ki jo je izvedel že pri prezidavi romarske in župnijske cerkve v Ivniku (Eibiswaldu).⁷⁴ To gotsko triladijsko dvo-

⁶⁹ Znamenje je objavljeno v Valentinitisch, Eine Juristenkarriere, str. 105, 107 in Pavličič, Dr. Tomaž Ignac Maurer, str. 67. Znamenje je del skupine znamenj, ki so jih postavili člani bratovščine Rožnega venca (Hausmann et al., Pöllau, str. 24). Mauerburgovo je najboljše ohranjeno in stoji na najeminentnejšem mestu.

⁷⁰ Kohlbach, Steirische Baumeister, str. 183, 186.

⁷¹ Prav tam, str. 184–187; Dedekind-Lumnizer, Carlone, Franz Isidor.

⁷² Za osebne podatke in arhivsko dokumentirane cerkve glej Kohlbach, Steirische Baumeister, str. 355–360, za arhivsko dokumentirane in pripisane cerkve glej Woisetschläger in Krenn, Debio-Handbuch, str. 81, 82, 117, 118, 128, 129, 279, 280, 364, 454, 520–522, 590.

⁷³ Lentić-Kugli et al., Isusovačka crkva, str. 6–8.

⁷⁴ Za zgodovino gradnje Woisetschläger in Krenn, Debio-Handbuch, str. 81, 82.

ransko cerkev je dal leta 1678 prezidati Oto Viljem grof Schrattenbach, ki je imel v lasti ivniški grad. Ta je plačal tudi prenovo cerkve sv. Križa v Ivniku (Eibiswaldu) in cerkve v Sv. Lovrencu na Ivniku (St. Lorenzen ob Eibiswald).⁷⁵ Če se iz Ivnika preko radeljskega prelaza spustimo v dolino Drave in se od tam povzpemo na Pohorje, naletimo na še eno zelo podobno cerkev, ki stoji sredi gozdov in je posvečena sv. Antonu Padovanskemu. Cerkev, ki je tedaj spadala v vuzeniško župnijo, so kot romarsko sezidali med letoma 1681 in 1684.⁷⁶ Zemljišče zanjo je podaril samostan dominikank iz Marenberga (Radelj ob Dravi), denar za zidavo pa so najbrž prispevali vaščani in Jakob Križaj, vuzeniški nadžupnik in arhidiakon.⁷⁷ Cerkev kaže vse značilnosti Schmerleibovega sloga: cerkev je štiripolna triladijska dvorana, križnobjanasti oboki, ki so ločeni z oprogami, slonijo na kvadratnih slopih s toskanskimi pilastri. Dvopolni prezbiterij s triosminskim zaključkom je prav tako križno obokan, na temenu pa ima deteljičaste in krožne štukirane okvire. V prezbiteriju so kapiteli pilastrov postavljeni niže kot v ladji, a zaradi enakih arhitekturnih elementov lahko kljub temu predvidevamo, da gre za istočasno gradnjo. Zaradi tipologije in podobnosti v detajlih (profilu kapitelov, zidcev in portalov) tako v notranjščini kot zunanjsčini bi lahko Schmerleibu pripisali še zidavo med letoma 1683 in 1692 zgrajene cerkve sv. Miklavža pri Ormožu, ki je bila vtelesena križniškemu redu.⁷⁸ Cerkev je zelo visoka enoladijska. Ladja je sestavljena iz treh pol, ki so ločene s stopnjevanimi pilastri s toskanskimi kapiteli, ki so po sicer križnobjanastem oboku povezani z oprogami. Prezbitenij ima prav tako členitev in obokanje, le da je enopolen s triosminskim zaključkom. Notranje stene in obok niso bili poslikani, zato zgodnjebaročna členitev lahko pride do izraza.

Ljutomerska cerkev torej sodi v opus zelo dejavnega lipniškega zidarskega mojstra, ki je gradil na avstrijskem in slovenskem Štajerskem ter v Varaždinu. A ljutomerska cerkev ni bila prva barokizirana cerkev v Prlekiji.

Začetki barokizacije v Prlekiji

Zgodnjebaročna sakralna dejavnost se je na tem območju začela razmeroma pozno, in sicer šele leta 1674. A zanimivo je, da so kar tri cerkve začeli graditi oziroma prezidavati okrog tega leta. Dve sta bili postavljeni na novo zaradi zaobljube oziroma sta bili

romarski, in sicer v Cezanjevcih, ki je sodila v ljutomersko župnijo, in na Stari gori, ki je sodila v župnijo Sv. Jurija ob Ščavnici. Tretja je križniška župnijska cerkev v Veliki Nedelji, ki so jo tedaj temeljito povečali in prezidali. Vse te cerkve so zelo visoke večpolne enoladijske. Križni oboki slonijo na stopnjevanih enojnih ali dvojnih toskanskih pilastrih, iz katerih izhajajo obočne oproge. Poglejmo najprej slednjo, ki je največja in najkvalitetnejša.

Tu so ladjo podaljšali, povišali za približno 3 metre, obokali in členili stene, povišali zvonik ter prizidali zakristijo med letoma 1674 (datacija povišanja zvonika) in 1698, ko naj bi italijanski štukater J. Schomassi okrasil ograjo pevskega kora. Naročnik in plačnik obsežne prezidave je bil deželni komtur Kueneck. Stavba je sicer v osnovi iz časa romanike (prvoten korni zvonik z apsidno, ki je ohranjen in ločen od sedanjega prezbiterija s steno) in gotike (ladja, nadzidava zvonika).⁷⁹ Ladja je štiripolna in križno obokana; pole ločujejo dvojni stopnjevani pilastri s toskanskimi kapiteli, ki so preko oboka povezani z oprogami. Ob prezidavi je imela vlogo prezbiterija stara zvonica, po postavitvi sedanjega oltarja okoli leta 1780 pa je prezbiterij postala prva pola. Ta ima na obeh straneh prizidani kapeli, ki pa sta iz prve polovice 18. stoletja. Kljub temu, da je bil na delu kvaliteten arhitekt, vsa členitev je namreč izvedena izredno natančno, je ostala zunanjsčina nedokončana. Fasado sicer členijo štirje stopnjevani pilastri s toskanskimi kapiteli, a timpanon nad njimi, ki bi fasado oblikovno zaključil, ni izveden. Slogovno lahko cerkev najbolje primerjamo z dekanatsko cerkvijo v Köflachu, ki jo je med letoma 1643 in 1649 zgradil Domenico Sciascia.⁸⁰ Cerkev ima dvopolno ladjo in transept, ki se srečujeta v kvadratnem križišču, ter dolg prezbiterij. Členjena je s stopnjevanimi dvojnimi pilastri in dvojnimi oprogami po križnem oboku. Pri natančnejši primerjavi obeh cerkev se celo izkaže, da so toskanski kapiteli in zidci v notranjščini obeh cerkev popolnoma enakega profila, enako pa velja za zunanji podstrešni zid. Torej bi lahko načrt velikoneledjske prezidave pripisali avtorju köflaške cerkve oziroma njegovim naslednikom. Domenico Sciascia (ok. 1600–1679), Komask iz Rovereda, je na Štajerskem prvič izpričan leta 1635 kot arhitekt, ki je delal v Göttweigu. Arhitekt je bil gotovo poznan in cenjen daleč naokrog, saj je med drugim med letoma 1640 in 1644 prezidaval slovito romarsko cerkev Mariazell na Zgornjem Štajerskem. Od večjih del pa lahko naštejemo še benediktinski samostan St. Lambrecht (1640–1644), župnijsko cerkev v Judenburgu (od 1673) in samostansko cerkev v Vorau (1660–1662).⁸¹

⁷⁵ Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 283, 284; Woisetschlager in Krenn, *Debio-Handbuch*, str. 81–83, 454, 455.

⁷⁶ Gugitz, *Österreichs Gnadenstätten*, str. 230; Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 42–44.

⁷⁷ Cerkev je zvonik dobila med letoma 1846 in 1847. Po požaru 16. oktobra 1874, ko sta bila skupaj s streho uničena še obok in zvonik, so cerkev kaj hitro obnovili in jo dali posvetiti leta 1878 (Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 42–44).

⁷⁸ Curk, *Kulturni spomeniki*, str. 8; Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 44.

⁷⁹ Za podatke glej Curk, *Kulturni spomeniki*, str. 16–23.

⁸⁰ Woisetschlager in Krenn, *Debio-Handbuch*, str. 231, 232; Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 73, 74.

⁸¹ Santi, Domenico Sciascia.

Druga je cerkev v Cezanjevcih. Sprva je na njenem mestu stala kapelica, posvečena kužnima zavetnikoma sv. Roku in sv. Boštjanu, ki so jo postavili zaradi strašne kuge leta 1639. A kapelica je imela le sprednji del zidan, ostalo je bilo iz lesa in blata. Ker pa so se pri kapelici tudi po koncu kuge zbirali številni ljudje in so procesije prihajale od blizu in daleč, kapelica pa se je podirala, je ljutomerski župnik izrazil željo po zidanju večje in trdnjše cerkve. Idejo so Cezanjevčani podprli, pa tudi tedanji lastnik Braneka Tomaž Ignac pl. Mauerburg. Tako so pod njegovim vodstvom pričeli leta 1674 pripravljati material za gradnjo, 15. oktobra istega leta pa je Mauerburg sklenil pogodbo o gradnji cerkve z graškim zidarskim mojstrom Hansom Pozzom. Glede na pogodbo je mojster tudi pripravil načrt, zavezal pa se je zgraditi in pobeliti ter tlakovati cerkev, grobnico, tri oltarne podstavke in zakristijo. Mauerburg je obljubil 600 goldinarjev, ves material in delavce. A zapletlo se je pri škofijskem dovoljenju, saj je škofa zanimalo, kdo bo cerkev vzdrževal. Mauerburg se je tega branil, češ da je dal zemljišče, material in sredstva za zidarje, župnik pa se je temu prav tako izogibal in se skliceval na Mauerburga. Ker se je izkazalo, da ima cerkev v lasti vinograd in so se prebivalci zavezali, da bodo sami skrbeli za cerkev, so 31. maja 1675 dobili dovoljenje in takoj začeli z delom. Le zvonik je bil sezidan nekoliko pozneje, in sicer leta 1679.⁸² Cerkev je bila posvečena leta 1687.⁸³ Največ vernikov jo je obiskalo med letoma 1679 in 1683, ko je na tem območju zopet pustošila kuga.⁸⁴ To je bil verjetno tudi razlog, da so leta 1682 pri slovitom graškem slikarju Adamu Weissenkircherju (1646–1695) naročili sliko sv. Roka in Boštjana, ki še danes krasi glavni oltar. Tudi pri tem je odločilno vlogo odigral Mauerburg. Zaradi svoje vplivne službe je gotovo poznal Janeza Sajfrida kneza Eggenberga, čigar dvorni slikar je bil Weissenkircher, ki je med letoma 1679 in 1685 izdeloval slike za opremo t. i. dvorane planetov v gradu Eggenberg. V naslikani pokrajini med svetnikoma pa lahko prepoznamo grad Branek.⁸⁵ Visoko cerkev sestavljajo dvopolni prezbitrij s triosminskim zaključkom, tripolna ladja in zvonik s čebulasto streho. Na zunanjsčini stavba ni členjena. Notranje stene so členjene z enojnimi stopnjevanimi pilastri z dvojnimi kapiteli. Banjasti oboki z globokimi sosvodnicami so okrašeni z bisernikom, ki oblikuje različno oblikovana baročno razgibana polja. Prav tako so okrašene oprege, slavlolik in pevske kor.

*Župnijska cerkev v Cezanjevcih, pogled iz JV smeri
(foto: M. Kemperl).*

O Hansu Pozzu († 1696) zaenkrat vemo le to, da je bil že njegov oče Antonio († 1664) v Gradcu zidarski mojster in tudi predstojnik ceha. Hans je bil sprva njegov sodelavec, leta 1661 je pridobil mojstrski naziv in že leto pozneje ga srečamo kot člana komisije za potrditev mojstrskih izpitov. Leta 1660 je po očetovem načrtu zgradil graško sirotišnico. Isto leto je kot polir sodeloval pri gradnji gradu Hrastovec, katere vodja je bil Domenico Torre (glavni portal je datiran z letnico 1665). Z njim je sodeloval tudi leta 1663 pri gradnji samostana St. Andrä. Med letoma 1674 in 1675 je zgradil stranski kapeli v cerkvi v Strassgangu. Med letoma 1677 in 1679 je skupaj s Petrom Franzem Carlonejem prezidaval grad Judenburg.⁸⁶ Da se je Mauerburg obrnil na Pozza, torej ni nenavadno, saj je Pozzo, kot smo zapisali zgoraj, sodeloval pri gradnji gradu Hrastovec, katerega lastnik pa je bil Erazem Friderik grof Herberstein (1631–1691), sorodnik štajerskega deželnega glavarja Janeza Maksimilijana grofa Herbersteina.⁸⁷

Mojstru Pozzu lahko pripišemo še gradnjo romarske cerkve sv. Duha na Stari gori pri Sv. Juriju

⁸² ŽA Ljutomer, Slekovce, Trg in župnija Ljutomer, str. 445–451; Kovačič, *Ljutomer*, str. 79, 80; Kemperl, *Arbitekturna tipologija*, str. 73, 74.

⁸³ Mlinarič, *Ljutomerska župnija*, str. 32.

⁸⁴ Novak, *Ljutomer in njegova okolica*, str. 43. Iz tega časa je tudi zaobljubna slika, ki jo je cerkvi leta 1680 podaril Janez Tenharčnik (Kovačič, *Ljutomer*, str. 84).

⁸⁵ Kovačič, *Ljutomer*, str. 83; Ruck, *Hans Adam Weissenkircher*, str. 146–147.

⁸⁶ Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 173–175; Oberhammer, Pozzo.

⁸⁷ Zanj glej Šerbelj in Weigl, *Portrait*, str. 181–183.

Župnijska cerkev v Cezanjevcih, pogled proti glavnemu oltarju (foto: M. Kemperl).

Župnijska cerkev v Cezanjevcih, pogled proti pevskeemu koru (foto: M. Kemperl).

ob Ščavnici.⁸⁸ Pri Janischu lahko preberemo, da naj bi leta 1671 cerkev sezidal sin grofa iz Šahenturna (gospodstvo in dvorec, danes v slovenskem delu Radgone).⁸⁹ A bolj verjetno je, da so bili pobudniki zidanja kar Jurjevčani, kot navaja napisna tabla na zvoniku.⁹⁰ Tudi za to cerkev je salzburska škofija pred izdajo dovoljenja naredila poizvedbo o možnostih vzdrževanja in za to 22. junija 1672 pooblastila graškega duhovnika. K vzdrževanju se je zavezalo 14 posestnikov s svojimi vinogradi, izjavo pa je podpisal Jurij Pilinger, oskrbnik šahenturnskega lastnika barona Wildensteina. Nadškof je dovoljenje izdal 27. septembra 1673. 24. novembra istega leta je jurjevški župnik dobil dovoljenje za blagoslovitev temeljnega kamna in maševanje na prenosnem oltarju, ko bo postavljena lesena kapelica. Torej so morda sprva želeli postaviti le kapelico. Kdaj točno je bila sezidana cerkev, ne vemo, gotovo pa se je to zgodilo šele po 25. maju 1674, ko je temeljni kamen blagoslovil graški nadžupnik. Gradnja je bila verjetno zaključena leta 1678, saj so v zvonik vzdali napisno tablo s to letnico.⁹¹ Enoladijska štiripolna cerkev ima potlačen križni obok, prezbitarij je dvopolen in ima triosminski zaključek. Pole ločujejo stopnjevani pilastri z oprogami, medtem ko ladjo od prezbitarija loči dvojni pilaster z oprogama. Te pilastre krase bisernik, ki tvori baročno razgibana polja. Fasadi je prizidan bogato razčlenjen zvonik.

Torej ne moremo z gotovostjo reči, ali so prej svojo zaobljubno cerkev postavili Ljutomerčani ali Jurjevčani. Morda je šlo pri tem celo za neke vrste tekmovanje. Dejstvo pa je, da so tudi začetki barokizacije v Prlekiji tesno povezani z graškimi zidarskimi mojstri.

Tem trem cerkvam so kmalu sledile pre- ali dozidave še treh manjših cerkva v Prlekiji. Vse so slabše kvalitete, zato predvidevamo, da je avtor lokalni mojster. Vse imajo potlačen banjasti obok in zelo podobne notranje stenske slope s toskanskimi kapiteli. To so ladja romarske cerkve v Jeruzalemu, za katero domnevamo, da je bila leta 1678 prizidana starejšemu prezbitariju,⁹² pozidava župnijske cerkve na Kogu na mestu starejše v letih 1683–1688⁹³ ter barokizacija ladje in pozidava rožnovenske kapele župnijske cerkve v Juršincih leta 1686.⁹⁴

V tem času je bila prezidana še ena cerkev, ki pa je precej kvalitetnejša in je tako po tipu kot v detajlih zelo podobna ladji velikonedeljske cerkve. To ni nujno, saj je bila vtelesena križniškemu redu. Gre za župnijsko cerkev v Ormožu, ki je v osnovi gotska in ima barokizirano ladjo.⁹⁵ Ta je obokana z banjastimi oboki z globokimi sosvodnicami, štiri pole ločujejo podvojeni pilastri, ki se po oboku povezujejo z oprogami, pevski kor je okrašen z bisernim nizom. Svetloba vanjo prihaja skozi visoka in ozka pravokotna dvojna okna. Curk je kot možno barokizacijo predlagal leta po požaru, ki je mesto zajel leta 1647, oziroma po pustošenju krucev leta 1704.⁹⁶ Robert Peskar pa je gradnjo postavil v sedemdeseta oziroma osemdeseta leta 17. stoletja.⁹⁷ Ladja je gotovo nastala neposredno po dozidavi velikonedeljske cerkve in verjetno gre celo za istega arhitekta, torej Domenica Sciascio, oziroma kakega njegovega sodelavca ali naslednika.⁹⁸

Sklep

Zgodnjebaročna sakralna arhitektura se v Prlekiji pojavi okrog leta 1674. V zadnji četrtini 17. stoletja so bile barokizirane ali na novo postavljene skoraj vse pomembne sakralne stavbe na tem območju. Pri tem prevladujejo visoke enoladijske večpolne cerkve s stopnjevanimi enojnimi ali podvojenimi toskanskimi pilastri z enojno ali dvojno oprogom po banjastem ali križnobanjastem oboku. Izjema je prav župnijska cerkev v Ljutomeru, ki je kompleksnejša, saj je triladijska. Pri gradnjah so sodelovali graški stavbni mojstri italijanskih korenin, ki jih je v te konce verjetno pripeljal na eni strani baron Mauerburg, na drugi strani pa nemški križniški red. Za razliko od tedanje Kranjske, kjer se barokizacija pojavi precej prej in s tipi italijanskega porekla, so tu mojstri uporabljali

⁸⁸ Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 74, 75.

⁸⁹ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 957; Gugitz, *Österreichs Gnadenstätten*, str. 260.

⁹⁰ Napis: ADEVOTO PO=PVLVII OVI=TERERECTVM-AИИО 1678.

⁹¹ Kovačič, *Ljutomer*, str. 291–293.

⁹² Cerkev je bila pozneje še večkrat prezidana in na zunaj kaže neenotno gradnjo (Curk, *Topografsko gradivo*, str. 8–10).

⁹³ Cerkev je leta 1750 dobila stranski kapeli, 1881 pa nov prezbitarij. Med drugo svetovno vojno je bila zelo poškodovana, a so jo leta 1958 obnovili.

⁹⁴ Cerkev je sicer poznogotska (Vnuk, *Gradbeno-zgodovinski razvoj*, str. 296–315).

⁹⁵ Kemperl, *Arhitekturna tipologija*, str. 75. Za stavbno zgodovino glej Peskar, *Župnijska cerkev*, str. 31–42.

⁹⁶ Curk, *Ormož in njegova okolica*, str. 8; Curk, *Razvoj urbanih naselbin*, str. 73; Curk, *Vodnik*, str. 21.

⁹⁷ Ob tem se je skliceval na dognanja M. Kemperl (Peskar, *Župnijska cerkev sv. Jakoba v Ormožu*, str. 35).

⁹⁸ Zadnja cerkev, postavljena v 17. stoletju v Slovenskih goricah, pa je romarska cerkev sv. Ane v Slovenskih goricah, ki so jo postavili med letoma 1695 in 1705 na mestu starejše kapele. V cerkvi je votivna slika družine Janeza Zeicha (1729), ki je cerkvi dotiral vinograd. O nastanku cerkve se je spletlo več legend, morda sta jo dala postaviti štajerski deželni glavar in lastnik gospodstva Cmurek Jurij grof Stubenberg in njegova žena Marija Ana, rojena grofica Attems, saj sta bila brez otrok (Vidmar, *Umetnostnozgodovinski oris*, str. 144). Ladja je tripolna, členjena z dvojnimi plitvimi pilastri s preprostimi toskanskimi kapiteli, nad katerimi po križnem oboku tečejo dvojne oproge. Potlačen obok je križnobanjasti. Prezbitarij in zvonik sta bila prizidana pozneje. Ladja je najbolj podobna ladji votivne cerkve sv. Florijana v Stradnu blizu Radgone, ki jo je med letoma 1654 in 1658 prezidal Ruep Schoper iz Lipnice. Ta je leta 1643 izpričan kot pomočnik pri gradnji cerkve v Köflachu, v letih 1648–1651 kot polir Antona Solarija pri gradnji seckauskega gradu, leta 1651 že kot samostojni mojster, leta 1653 pa je bil v lipniški ceh sprejet kot okrožni mojster (Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 94, 354, 355).

bolj konservativne tipe arhitektur, ki izhajajo iz pozne gotike. To nas ne sme presenetiti, saj je v Slovenskih goricah veliko poznogotskih cerkva in je bila ljudem taka arhitektura blizu. Pričujoča raziskava je pokazala, da je naslednji intenzivnejši val gradbene delavnosti zgodnjebaročni in ga lahko umestimo v zadnjo četrtino 17. stoletja. Zato lahko zaključimo, da je poleg t. i. slovenjgoriške gotike za Prlekijo značilna prav zgodnjebaročna arhitektura. Dobrih dvajset let je bila gradnja precej intenzivna, zato na tem koncu Štajerske z izjemo cerkve v Tomažu in obzidnega kompleksa v Ljutomeru visokobaročni oziroma poznobaročni slog skorajda ni prisoten.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ŽA Ljutomer – Župnijski arhiv Ljutomer
Slekovec, Matej: Trg in župnija Ljutomer. Krajepisno zgodovinska razprava, 1896.
Šrol, Franc: Liber memorabilium parochiae St. Joannis Luttenbergi, 1883.

DOZA – Deutschordenszentralarchiv
Ballei Österreich, Großsontag, 264.

LITERATURA

Botica, Dubravka: *Barokne četverolisne crkve u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Prilog istraživanju tipologije sakralne arhitekture 18. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 2015.
Brucher, Günter: *Barockarchitektur in Österreich*. Köln: DuMont, 1983.
Curk, Jože: *Kulturni spomeniki na ozemlju občine Ormož*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo, 1967.
Curk, Jože: Mariborski gradbeniki v času baroka in klasicizma. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 57, 1986, št. 2, str. 289–313.
Curk, Jože: *Ormož in njegova okolica*. Maribor: Obzorja, 1973.
Curk, Jože: Ptujski gradbeniki med renesanso in klasicizmom. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 65, 1994, št. 2, str. 232–260.
Curk, Jože: Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož. *Ormož skozi stoletja II* (ur. Peter Klasing). Ormož: Skupščina občine, 1983, str. 61–76.
Curk, Jože: *Topografsko gradivo z območja občine Ljutomer*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo, 1967.
Curk, Jože: *Vodnik po kulturni in naravni dediščini občine Ormož*. Ormož: Veritas, 1998.
Gugitz, Gustav: *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch. Kärnten und Steiermark, 4*. Wien: Verlag Brüder Hollinek, 1955.

Hausmann, Robert in Schweigert, Horst in Roth, Kurt: *Pöllau, Pöllauberg, Hartbergerland*. Graz: Verlag Styria, 1994.
Horvat Levaj, Katarina: *Barokna arhitektura*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.
Janisch, Josef Andreas: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark, mit historischen Notizen und Anmerkungen*. Graz: Leykam-Josefstahl, 1878–1885.
Kemperl, Metoda: *Arhitekturna tipologija romarskih cerkva v 17. in 18. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 2012.
Kemperl, Metoda: Die Kirche Mariahilf in Pušča-va auf Pohorje (Maria in der Wüste). Der erste Dreikonchenbau in der Steiermark. *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* 61, 2007, št. 2, str. 326–333.
Kemperl, Metoda: *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta 2007.
Kohlbach, Rochus: *Steirische Baumeister*. Graz: Grazer Domverlag, 1961.
Kovačič, Fran: *Ljutomer, zgodovina trga in sreza*. Maribor: Zgodovinsko društvo, 1926.
Lentić-Kugli, Ivy in Novak, Silvija in Baričević, Doris in Ivančević, Radovan: *Isusovačka crkva i samostan u Varaždinu*. Zagreb: Republički zavod za zaščito spomenika kulture, 1988.
Lorenz, Hellmut: Architektur. *Barock* (ur. H. Lorenz). München: Prestel, 1999, str. 219–302 (Geschichte der bildenden Kunst in Österreich, 4).
Makarovič, Gorazd: Sramotilne kazni na Slovenskem. *Etnolog* 21, 2011, str. 203–241.
Mlinarič, Jože: Ljutomerska župnija do konca 18. stoletja. *Zbornik župnije sv. Janeza Krstnika v Ljutomeru* (ur. Miroslav Novak). Ljutomer: Župnijski urad; Maribor: Pokrajinski arhiv, 1990, str. 13–44.
Mlinarič, Jože: Župnije na slovenskem Štajerskem v okviru salzburske nadškofije v vizitacijskih zapiskih arhidiaconata med Dravo in Muro 1656–1661, 1760–1764 in 1773–1774. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 9. Ljubljana, 1987.
Novak, Miroslav: Ljutomer in njegova okolica do leta 1850. *Ljutomer. Osrčje Prlekije* (ur. Goran Šoster, Primož Premzl). Ljutomer: Prleška razvojna agencija, 2006.
Pavličič, Srečko: Dr. Tomaž Ignac Maurer, pl. Mauerburg baron Braneški. *Zgodovinski listi* 17, 2009, št. 1, str. 57–68.
Pavličič, Srečko: Ljutomer skozi čas na različnih slikovnih upodobitvah. *Zgodovinski listi* 8, 1999, št. 1, str. 21–24.
Peskar, Robert: *Arhitektura in arhitekturna plastika okoli leta 1400*. Ljubljana: UL FF, 2005 (tipkopis doktorske disertacije).
Peskar, Robert: Župnijska cerkev sv. Jakoba v Ormožu v luči zadnjih umetnostnozgodovinskih

- raziskav. *Umetnostna dediščina ormoškega območja od 12. do izteka 19. stoletja* (ur. Simona Menoni). Ormož: Muzej, 2007, str. 31–42.
- Röhl, Ursula; Carlone, Pietro Francesco. *Neue Deutsche Biographie*, 3. Berlin: Duncker/Humboldt, 1957, str. 144.
- Ruck, Barbara: *Hans Adam Weissenkircher (1646–1695). Fürstlich Eggenbergischer Hofmaler*. Graz: Leykam, 1985, str. 53–182.
- Schuller, Anton Leopold: Georg Matthäus Vischer, sein Lebenwerk und seine »Topographia Ducatus Styriae«. *Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Styriae 1681*. Graz, 1975, str. 21–38.
- Šerbelj, Ferdinand in Weigl, Igor: Portrait of Erasmus Friedrich Count Herberstein. *Almanach and the Painting in the second Half of the 17th Century in Carniola* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič, Mateja Breščak). Ljubljana: Narodna galerija, 2006, str. 181–183.
- Štefanac, Samo: Arhitektura 14. stoletja in časa okoli 1400, kat. št. 17. *Gotika v Sloveniji* (ur. Janez Höfler). Ljubljana: Narodna galerija, 1995, str. 67.
- Šumi, Nace: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelo barokom*. Ljubljana: Arhitekturni muzej, 2000.
- Šumi, Nace: *Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1969.
- Šumi, Nace: *Ljubljanska baročna arhitektura*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1961.
- Valentinitsch, Helfried: Eine Juristenkarriere in der Steiermark zur Zeit der großen Hexenverfolgung. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 84, 1993, str. 103–126.
- Vidmar, Polona: Figuralne konzole v prezbiteriju ljutomerske župnijske cerkve. *Zgodovinski listi* 9, 2000, št. 1, str. 8–15.
- Vidmar, Polona: Umetnostnozgodovinski oris cerkva v občini Sveta Ana. *Sveta Ana skozi čas* (ur. Marjan Toš, Igor Zemljič). Maribor: Ostroga, 2009, str. 143–151.
- Vischer, Georg Matthäus: *Topographia Ducatus Styriae 1681*. Graz, 1975 (ponatis).
- Vnuk, Branko: Gradbeno-zgodovinski razvoj župnijske cerkve sv. Lovrenca v Juršincih. *Juršinci skozi čas* (ur. Marija Hernja Masten). Juršinci: Občina, 2017, str. 296–315.
- Wagner-Rieger, Renate: Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts in Österreich. *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* 20, 1965, str. 175–224.
- Woisetschlager, Kurt in Krenn, Peter: *Dehio-Handbuch. Steiermark (ohne Graz)*. Wien: A. Schroll & C, 1982 (Die Kunstdenkmäler Österreichs).
- https://www.degruyter.com/database/AKL/entry/_10153697/html
- Lazarini, Franci: *Nekdanja minoritska cerkev Marije Vnebovzete s samostanom (sedaj Lutkovno gledališče Maribor)*: <http://www.mariborart.si>
- Oberhammer, Walter: Pozzo, Hans, *Artisti Italiani in Austria* (ur. Petr Fidler): A I A Pozzo Hans (uibk.ac.at)
- Santi, Cesare: *Domenico Sciascia, Historisches Lexikon der Schweiz (HLS)*: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/024493/2011-03-04/>.
- Voit, Petr: *Marcus Weinmann, Encyklopedie knihy, Praha 2006*: Marcus Weinmann – Encyklopedie knihy
- Weinmann, Marcus, *AKL online, Berlin, New York: Saur, 2021*: https://www.degruyter.com/database/AKL/entry/_00199139/html
- Župnija Ljutomer: https://ljutomer.zupnija.info/?id_strani=929

S U M M A R Y

Parish church in Ljutomer and Early Baroque sacral architecture in Prlekija

The article discusses the Baroque architectural phase of the parish church in Ljutomer, the nave of which was constructed between 1688 and 1690 by the master mason from Leibnitz (Slo.: Lipnica), Jakob Schmerleib, who was very prolific in Austrian and Slovenian Styria and Varaždin. The church features a three-nave hall, with its origins in Late Gothic architecture. The master mason was probably sent to Ljutomer by the owner of the seignories Branek, Dolnji Grad, and Cven, Thomas Ignaz Maurer von Mauerburg, a government chancellor and member of the highest elite in Graz. Albeit not the first Early Baroque sacral building in Prlekija, the church boasts the most complex architecture amidst the predominantly single-nave, multi-bay counterparts. Early Baroque sacral architecture in the area emerged at a relatively late stage, about 1674 (churches in Cezanjevci, Velika Nedelja, and Stara Gora at Sv. Jurij ob Ščavnici). By the end of the seventeenth

SPLETNI VIRI

Dedekind-Lumnitzer, Annedore: *Carlone, Franz Isidor*, *AKL online, Berlin, New York: Saur, 2021*:

century, nearly all of the important sacral buildings in Prlekija were rebuilt or newly constructed in the Baroque style, mainly as tall single-nave, multi-bay churches featuring layered single or double Tuscan pilasters with single or double transverse arches running across barrel or groin vaults. Unlike Carniola, where Baroquization took place at a much earlier date and using Italian qualities, masters in Prlekija resorted to more conservative architectural types originating in Late Gothic architecture. This is not so surprising, given the significant number of Late

Gothic churches in Slovenske Gorice as well as the widespread popularity of this particular architectural style. Therefore, it seems safe to conclude that apart from the so-called Slovenske Gorice Gothic, Prlekija was also, and above all, characterized by Early Baroque architecture, represented by the churches discussed in this article. After more than twenty years of intense construction, High or Late Baroque is almost non-existent in this corner of Styria, barring the church in the settlement of Sveti Tomaž and the wall complex in Ljutomer.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)